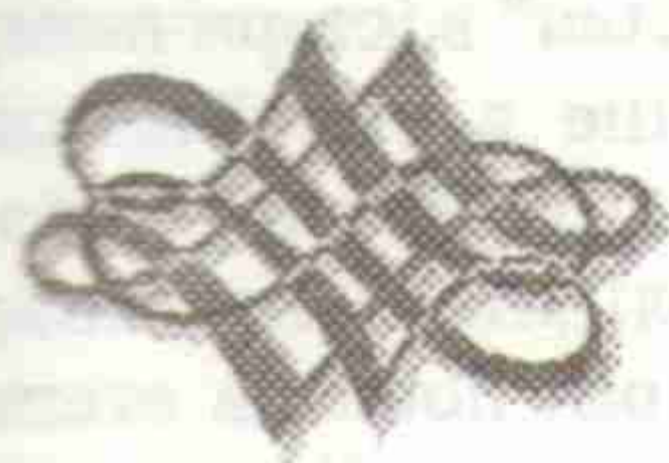

Савчук В.О. (м. Кам'янець-Подільський)

ЖУРНАЛ "КРАЄЗНАВСТВО" ЯК ФЕНОМЕН КРАЄЗНАВЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ

Більше як 75 років віддаляє нас від дня виходу першого журналу "Краєзнавство", який побачив світ у квітні 1927 року на друкарських верстатах найбільшого Харківського виробництва "Пролетарій". Видавцем його став Український комітет краєзнавства (УКК), що в другій половині 20-х рр. ХХ ст. вийшов на арену краєзнавчого життя України, як орган, що мав вплинути на піднесення краєзнавчого руху. Поява журналу, вважає сучасна дослідниця Бездрабко В.В., продиктовано необхідністю встановлення зв'язку УКК, з одного боку, та краєзнавцями, краєзнавчими осередками, органами управління державної влади, з іншого, між останніми і суб'єктами краєзнавчого руху, між різними групами населення, між краєзнавцями України та за її межами.¹

Вихід у світ журналу "Краєзнавство" з огляду на тогочасну суспільно-політичну палітру був кроком зі сторони влади логічним. З одного боку влада, щоб утвердитися в очах інтелігенції свідчила, що сповідує принципи розвитку національно-культурного життя в Україні, з іншого – влада брала під свій контроль один із чинників, що формував суспільно-політичні позиції інтелігенції, яка у переважній більшості не підтримувала більшовицької влади. До виходу зазначеного журналу владні і політичні структури віднеслися досить таки обережно. Коли у лютому 1926 року народний комісаріат освіти (НКО) дозволяє УКК видання свого друкованого органу, то обумовлює це приписом – "ніяких дотацій від НКО на видання не просити". І це в той час, коли в РСФРР Центральне бюро краєзнавства мало два друковані органи "Краєведение" і "Известия ЦВК", що виходили на державні кошти і значно більшим тиражем, ніж журнал УКК.

Останні номери журналу "Краєзнавство" датуються 1930 роком. За період з 1927 по 1930 рік на його сторінках виступило 62 особи із спеціально адресованими матеріалами. Їм належало 127 журнальних публікацій. З них більше як третину написали члени УКК: В.Герипович, К.Дубняк, Д.Зайцева, М.Криворотченко, М. Левицький, С. Рудницький, Д. Соловей, С. Ялі, О. Яната. Середній вік авторів – 35 років, наймолодшому дописувачу М. Фуклеву – 22 роки, найстаршому, В. Кравченку – 65 років, освіту вищу мали 81%, 16 % – професори.³

Журнал "Краєзнавство" у цей період посів помітне місце в гуртуванні навколо себе поціновувачів самотньої української історії. Він охоче надавав сторінки як науковцям, так і практикам, публікував численні передові статті у яких узагальнювалася існуюча практика історико-краєзнавчих досліджень, спрямувалися зусилля краєзнавців на вирішення актуальних завдань. Такими були, наприклад, статті "Чергові завдання Українського комітету краєзнавства", "Чергові завдання", "До жовтневих роковин", "До справи соціалістичного змагання", "На порозі третього

року",⁴ окремим темам у передовицях присвятили свої дописи К. Дубняк, Д. Зайцев, М. Левицький, О.Яната. На його сторінках і виступив всесвітньо відомий учений, директор Українського науково-дослідного інституту географії та картографії академік С.Рудницький, статті якого були присвячувалися туристичній справі.

Магістральним напрямом у діяльності редколегії журналу "Краєзнавство" періоду 20 – 30-х рр. було гуртування краєзнавчих сил, піднесення краєзнавчого руху на якісно новий ступінь. Це засвідчують і публікації журналу. В них вміщено повідомлення про 58 краєзнавчих осередків, 14 гуртків, 14 товариств, 11 округових музеїв, 3 кабінети вивчення краю, 3 краєзнавчих бюро. Це безумовно сприяло поширенню досвіду в організації історико-регіональних досліджень, залучення до них висококваліфікованих фахівців з різних галузей знань. Розділи "Загальний", "Методика краєзнавчої роботи", торкалася насамперед пояснення теоретичних понять, тлумачення таких категорій як "край", "краєзнавство".

Завдяки своїй позиції, актуальності публікацій журналові на рубежі 20 – 30-х рр. вдалося зайняти провідні позиції в краєзнавчому русі. Він сприяв зростанню різноманітних форм роботи, зміцненню зв'язків між організаціями, популяризації досягнень у краєзнавчій діяльності. Журнал став порадиником краєзнавців України. Однак, з початком репресій проти інтелігенції України, діяльність журналу згортається. Більшість його авторів і члени Українського комітету краєзнавства були заарештовані за звинуваченням в "українському буржуазному націоналізмі". В результаті їх УКК та редколегія журналу "Краєзнавство" припинили свою роботу.

Відроджений журнал "Краєзнавство" був лише у період незалежності України, як відомо 26 березня 1990 року в Києві відбувся всеукраїнський краєзнавчий з'їзд який проголосив створення Всеукраїнської спілки краєзнавців у 1993 році біло прийнято рішення про відновлення випуску журналу "Краєзнавство". Вже перше його число за № 1-2 побачило світ у 1994 році. Редколегію очолив патріарх українського краєзнавства, академік НАН України П.Т. Тронько. В редакційну колегію ввійшло 19 осіб. Це такі відомі в Україні дослідники як Петро Арсенич з Івано-Франківщини, Наталія Булаєвська – Київщини, Георгій Мокрицький – Житомирщини, Михайло Пономаренко, Михайло Іщенко, Віктор Звезгельський – Сумщини. Київську школу краєзнавців представляли Юрій Данилюк, Валентина Врублевська, Анатолій Моргун. Серед зарубіжних представників в редколегії були Ніна Берегова з Приморського краю, Федір Двірник з Воронижчини (Російська Федерація), Юрій Гаврилук, Підляшшя (республіка Польща), Іван Люблук з Румунії.

В журналі містилося 12 статей, повідомлень. Логічно, що уже в першому числі журнал статтею

Я. Жупанського, В. Круля "Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства розпочав дискусію про з'ясування ролі і місця краєзнавства в історії громадського руху незалежної України. Відомий дослідник Віктор Прокопчук матеріалом "Поділля очима краєзнавців" (XIX – поч. XX ст.) відкрив дискусію про історичну регіоналістику, яка була продовжена повідомленнями Я. Гейко, В. В. Вечерського, М. Москальця, О. Ігнатуші, О. Тадеєва.

Другий номер журналу вийшов лише у наступному 1995 році, завдяки творчому колективу Харківської обласної організації ВСК та при фінансовій підтримці Харківської обласної державної адміністрації.⁵ Він був присвячений в основному краєзнавству Слобожанщини. Наступний номер у 1999 році вийшов з фінансової підтримки Кам'янець-Подільського міського голови Мазурчака О.В. та голови Хмельницької обласної організації ВСК Войтенка В.І. Статті та кореспонденції цього номеру розповідали про історію та сьогодення краєзнавства на Поділлі.⁶ Виходу у світ журналу 2000 р. сприяв Інститут туризму федерації профспілок України, зокрема його ректор Слободян П.М., а 2001 року – Міністерство культури та мистецтв України його Всеукраїнського державного центру фестивалів та концертних програм і Кам'янець-Подільського державного педуніверситету.

Все це засвідчує, що Всеукраїнський краєзнавчий часопис виходить у світ завдяки підтримці поціновувачів краєзнавства. Ця ситуація схожа із ситуацією кінця 20-х – початку 30-х рр., коли держава свідомо нанесла удар по краєзнавчому русі. Завдяки арештам організаторів його та браком коштів перестали функціонувати краєзнавчі структури, виходити журнал "Краєзнавство". Нині держава продовжує таку сумну традицію – декларуючи зацікавленість у розвитку краєзнавства і поруч з тим, накидає на нього фінансовий зашморг.

Однак журнал, як і в 20-х – початку 30-х рр. XX століття продовжує слугувати ідеям національно-культурного розвитку, утвердженню поваги та любові до рідної землі, до вікових традицій українського народу. Про це засвідчує така статистика. За 1995-2001 рік в журналі опубліковано 165 статей, авторами яких були 170 відомих краєзнавців з різних регіонів України, учених, аматорів, при чому редколегія журналу, очолювана академіком НАН України П.Т.Троньком пріоритет надає саме регіональній проблематиці.

Скажімо, вже у номері за 1995 рік професори Харківського університету ім. В.Н. Каразіна Сергій Куделко та Сергій Посохов аргументовано малювали палітру краєзнавства в контексті сучасних тенденцій розвитку науки і суспільства. У номері

за 1999 рік вчений з м.Луцька Геннадій Бондаренко у статті "Поняття "Поділля" в історичному часі та просторі" чи не вперше в українській історіографії, розробив ідею історичної регіоналістики. Чернігівський дослідник Олександр Коваленко в номерах за 2000 рік показав етапи розвитку історичного краєзнавства на Чернігово-Сіверщині, Лях Р.Д., Павлухіна В.Ф. у випуску за 2001 рік показали віхи краєзнавства на Донеччині, а І.Г. Пащук – Рівненщини.

Актуальність проблематики журналу "Краєзнавство" в контексті ідеології українського державотворення засвідчують рубрики журналу. Їх у 1995 році було 12, 1999 – 8, 2000 – 7, 2001 – 13. Вони розкривають теорію і практику краєзнавства в умовах незалежності України, його внесок у вивчення білих плям вітчизняної історії, діяльність організаційних структур в сучасних умовах. Найбільш стабільні рубрики "Літопис українського краєзнавства", "Історія населених пунктів у краєзнавчому русі України", "Проблеми вивчення та відтворення історико-культурної спадщини", "Краєзнавство в особах", "Актуальний архів" тощо.

Без сумніву, авторитет часопису "Краєзнавство" створюють виступи на його сторінках відомих керівників, діячів історичної науки та культури України. Так, у номері за 1995 рік виступив голова Харківської облдержадміністрації Олександр Масельський. Систематично виступають на його сторінках такі провідні учені України як професор В.С. Степанков – лауреат державної премії України, професори Г.К. Швидько (Дніпропетровськ), А.Ю. Чабан (Черкаси), Є.М. Складенко (Київ), О.П. Реєнт (Київ), Ю.А. Луцик (Київ), І.С. Винокур (Кам'янець-Подільський), О.О. Нестуля (Полтава), О.В. Пащенко (Полтава).

Зазначимо, що на шпальтах журналу представлені всі основні краєзнавчі центри та школи серед них – Поділля. За ці роки в ньому виступило 37 авторів з цього регіону. Вони дали аргументовану характеристику стану розробки проблем історико-культурного характеру регіону, висвітлили досвід діяльності та історію краєзнавчих структур, показали широку палітру суспільно-політичного, економічного, культурного життя цього своєрідного регіону України.

Про внесок журналу "Краєзнавство" в розробку історичної регіоналістики засвідчує і те, що за ці роки обсяг журналу склав 73 умовних друкованих аркуші. Без сумніву, що редколегія журналу "Краєзнавство" і на майбутнє журналу відіграватиме значну роль у розвитку краєзнавчого руху України, буде його своєрідним літописом.

Примітки

1. Бездрабко В.В. Журнал "Краєзнавство" та його роль у вирішенні регіональних досліджень 1920-1930-х рр. Дис. канд. іст. наук, – Харків, 1999 – С. 32.
2. Звіт Українського комітету краєзнавства на 1 січня 1929 року // Краєзнавство. – 1928. – №6-10. – С. 92.
3. Бездрабко В.В. Цит. приця. – С. 27.
4. Криворотченко М.Г. Чергові завдання Українського комітету краєзнавства // Крає-

- знавство. – 1927 – №1 – С.2-5; Його ж. До Жовтневих роковин // Там само. – №2 – С.1-3. Його ж. Чергові завдання: До обліку краєзнавчих об'єктів // Там само. – 1928 – №2-3, – С. 1-4; Його ж. До справи соціалістичного змагання // Там само – 1929. – №1-2. – С.1-4. – Його ж. На порозі третього року // Там само. – 1930 – №1-5. – С. 1-8.
5. Краєзнавство. – 1995 – №1-4. – С. 1.
6. Там само. – 1999 – №1-4. – С. 6.